

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні проблеми господарського права»

на тему:

**„Монопольне становище суб'єктів господарювання
на ринку”**

Студента 1 курсу групи ПРм - 12
Галузь знань 0304 «Право»
Спеціальність 8.03040101 «Правознавство»
Джуса В.М.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ МОНОПОЛЬНОГО СТАНОВИЩА СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	6
1.1 Теоретичні аспекти категорії «монополізму».....	6
1.2 Види монополій та їх характеристика.....	10
1.3 Поняття та основні ознаки зловживання монопольним становищем.....	15
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ АНТИМОНОПОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	17
2.1 Загальна характеристика державної політики щодо недопущення монополізму і захисту суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції.....	17
2.2 Роль Антимонопольного комітету України щодо забезпечення економічної конкуренції.....	20
2.3 Особливості правового статусу природних монополій.....	23
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ І ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ.....	28
ВИСНОВОК.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37

ВСТУП

Актуальність теми. Трансформаційні зміни в економіці України висувають нові вимоги до поведінки учасників ринкових відносин у зовнішньому й внутрішньому середовищі. Укрупнення бізнесу – це природній шлях будь-якого підприємства, яке прагне виграти конкуренцію на ринку. Але в умовах монополізації конкурентна поведінка суб'єктів господарювання залежить від сформованого в країні конкурентного середовища, стан якого визначається якістю антимонопольного регулювання. Разом з тим здійснення такого регулювання в кожній окремій сфері економічної діяльності має свої особливості, залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників й вимагає постійного удосконалення.

Саме тому, однією із вирішальних умов підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання є вироблення дієвого механізму їх захисту від протиправних посягань інших учасників ринкових відносин. Одним із різновидів таких протиправних діянь є порушення норм антимонопольно-конкурентного законодавства України у вигляді зловживання монопольним (домінуючим) становищем суб'єкта господарювання на ринку. А відтак, необхідною умовою для притягнення до відповідальності є встановлення самого факту наявності в суб'єкта господарювання монопольного чи домінуючого становища.

Загальнотеоретичним аспектам процесу монополізації, трактування понять «монополія» та «монопольне становище» присвячені чисельні праці вітчизняних фахівців, як в галузі економіки, так і в галузі права, серед яких, насамперед, потрібно відмітити таких вчених як: О. М. Вінник, М. К. Галянтич, С. М. Грудницька, О. М. Міхатуліна, В. М. Грудницький, В.О. Джуринський, Ю. Є. Петруня, Ю. С. Семенюк, В. А. Федорова, В. С. Щербина та ін. В свою чергу, безпосередньо аналізу особливостей вітчизняного антимонопольного законодавства та пошуку шляхів його вдосконалення присвячені дослідження Т. Г. Васильців, А. Д. Глушко, В. М. Грудницького, О. С. Ревуцької, А. С.

Ярошенко та ін. Водночас, попри значну увагу з боку науковців до досліджуваної проблематики, деякі питання все ще залишаються маловивченими, а вітчизняне законодавство – недосконалим. Все вище сказане й обумовлює актуальність обраної теми дослідження, особливо в контексті євроінтеграційних прагнень України і необхідності адаптації вітчизняного конкурентного права до високих стандартів країн ЄС.

Мета дослідження – аналіз вітчизняного законодавства щодо регулювання монополізму і захисту ринкової конкуренції на засадах забезпечення принципу змагальності.

Відповідно до поставленої мети нами було сформовано наступні **цілі і завдання**:

- розглянути теоретичні аспекти категорії «монополізму»;
- надати класифікацію монополій та здійснити коротку характеристику їх окремих видів;
- розкрити сутність поняття та основні ознаки зловживання монопольним становищем;
- проаналізувати державну політику щодо недопущення монополізму і захисту суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції;
- охарактеризувати роль Антимонопольного комітету в захисті економічної конкуренції;
- дослідити найбільш характерні особливості правового статусу природних монополій;
- запропонувати напрямки вдосконалення вітчизняного законодавства щодо забезпечення економічної конкуренції і принципу змагальності.

Об'єкт дослідження – монополізм, як економіко-правове явище.

Предмет дослідження – законодавство з питань правового регулювання монопольного становища в Україні.

Методи дослідження. В процесі написання цієї роботи ми використали комплекс загальнонаукових методів – історичного, аналізу і синтезу, системного та процесного підходів, застосування яких та опрацювання широкої

джерельної бази дали можливість забезпечити всебічне вивчення проблеми та достовірність отриманих висновків.

Структура роботи. Курсове дослідження складається зі вступу, основної частини, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ МОНОПОЛЬНОГО СТАНОВИЩА СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1 Теоретичні аспекти категорії «монополізму»

В сучасній науковій літературі немає єдиного підходу щодо тлумачення основних категорій монополізму.

Саме поняття «монополія» при перекладі з грецької мови означає єдиний продавець. Таким чином, монополістом згідно з таким висновком є будь-хто, хто продає відповідний товар, який має певні ознаки або властивості (або їх сукупність), які відрізняються від таких самих показників, які має товар, що продають інші [21, 361].

Чинне законодавство України та фахівці в галузі права розглядають монополію як явище, що несумісне з економічною конкуренцією. Традиційне уявлення про монополію полягає у визначенні продавця на ринку, який захищений від появи нових конкурентів на ринку та спроможний визначати умови обороту товарів на ринку [11, 272].

Формулюючи поняття монополії, науковці підкреслюють незалежність монополіста від інших учасників ринку та умов обороту товарів на ринку. При цьому, утворення монополій вважається закономірним розвитком будь-якого підприємства, яке прагне виграти конкуренцію на ринку. А процес утворення монополії – називається монополізація.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції», монополізація – досягнення суб'єктом господарювання монопольного (домінуючого) становища на ринку товару, підтримання або посилення цього становища [4].

Водночас, більшість сучасних вчених не ототожнюють категорії монопольне становище та домінуюче становище.

Так, згідно з зауваженням Т. Г. Васильців, розгляд монополії як економічної моделі, де одному продавцеві-монополісту протистоїть багато покупців, хоч і ефективно з позиції економічного аналізу ситуації для встановлення орієнтирів розумності дій на ринку, рівно як і з позиції економічної теорії, але зовсім марно для цілей закону, оскільки таке визначення істотно звужує сферу антимонопольного регулювання і залишає без уваги багато суміжних ситуацій [7, 147].

В. С. Щербина зі свого боку вважає, що домінуюче становище відображає ступінь монопольного панування як одного, так і декількох суб'єктів господарювання на ринку. На думку автора, наявність домінуючого становища в одного суб'єкта господарювання свідчить про наявність абсолютної (чистої) монополії. Наявність на ринку олігополії відповідно зменшує частку домінування конкретного суб'єкта господарювання [25, 201].

При цьому, В. М. Грудницький зазначає, що ці поняття досить вдало диференційовані в антимонопольно-конкурентному законодавстві країн Східної Європи (Польському, Чеському, Болгарському, Словацькому), де монополія визначається як ситуація, коли суб'єкт господарювання не зустрічається з конкуренцією на ринку, а домінування – як ситуація, коли суб'єкт господарювання не зустрічається із істотною конкуренцією на ринку [11, 272].

Слід зазначити, що в більшості країн ЄС поняття «монопольне» становище у визначеннях закону не застосовується, а більш поширеним є термін «домінуюче» становище. З практичної точки зору воно, можливо, і є виправданим, оскільки суб'єкт господарювання, який займає монопольне становище, у більшій мірі має можливість здійснювати вирішальний вплив на умови обороту товару на ринку, а тому і порушувати анти- монопольно-конкурентне законодавство.

Що ж стосується визначення самого монопольного та домінуючого становища суб'єкта господарювання на ринку, то законодавство України не містить чіткого визначення. Лише є вказівки на певні обставини, за яких становище суб'єкта господарювання визнається монопольним (домінуючим).

Водночас, згідно зі статтею 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції» суб'єкт господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо [4]:

- на цьому ринку в нього немає жодного конкурента;
- не зазнає значної конкуренції внаслідок обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, наявності бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, наявності пільг чи інших обставин.

Монопольним (домінуючим) вважається становище суб'єкта господарювання, частка якого на ринку товару перевищує 35 відсотків, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції.

Монопольним (домінуючим) також може бути визначене становище суб'єкта господарювання, якщо його частка на ринку товару становить 35 або менше відсотків, але він не зазнає значної конкуренції, зокрема внаслідок порівняно невеликого розміру часток ринку, які належать конкурентам.

Законодавством України також встановлені ознаки колективного монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання.

Вважається, що кожен із двох чи більше суб'єктів господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо стосовно певного виду товарів між ними немає конкуренції або є незначна конкуренція і щодо них, разом узятих, виконується одна із умов, передбачених частиною першою статті 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [4].

Щодо поняття «незначна конкуренція» потрібно дати деякі уточнення. Так, під «незначною конкуренцією» слід розуміти такі відносини між суб'єктами господарювання, за яких кожен із суб'єктів може самостійно визначати умови обороту товарів на ринку, незважаючи на поведінку інших учасників ринку. Отже, змагання між суб'єктами господарювання є присутнім, але воно настільки є незначним, що не може істотно вплинути на діяльність потенційних конкурентів [12, 108].

Монопольним (домінуючим) вважається становище кожного із кількох суб'єктів господарювання, якщо стосовно них виконуються такі умови:

- сукупна частка не більше ніж трьох суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 50 відсотків;

- сукупна частка не більше ніж п'яти суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 70 відсотків – і при цьому вони не доведуть, що стосовно них не виконуються умови частини четвертої статті 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [4].

Таким чином, якщо виходити із змісту наведеної статті, то поняття «монопольне», «домінуюче» становище є синонімами і між ними немає ніякої різниці.

На жаль, як зазначають автори коментарів до Господарського кодексу України, у чинному антимонопольно-конкурентному законодавстві України поняття «монопольне» і «домінуюче» становище на ринку не відмежовані одне від одного, що негативно впливає на їх правозастосування.

1.2 Види монополій та їх характеристика

В сучасній економіко-правовій літературі монополії прийнято класифікувати за декількома ознаками (рис. 1.1):

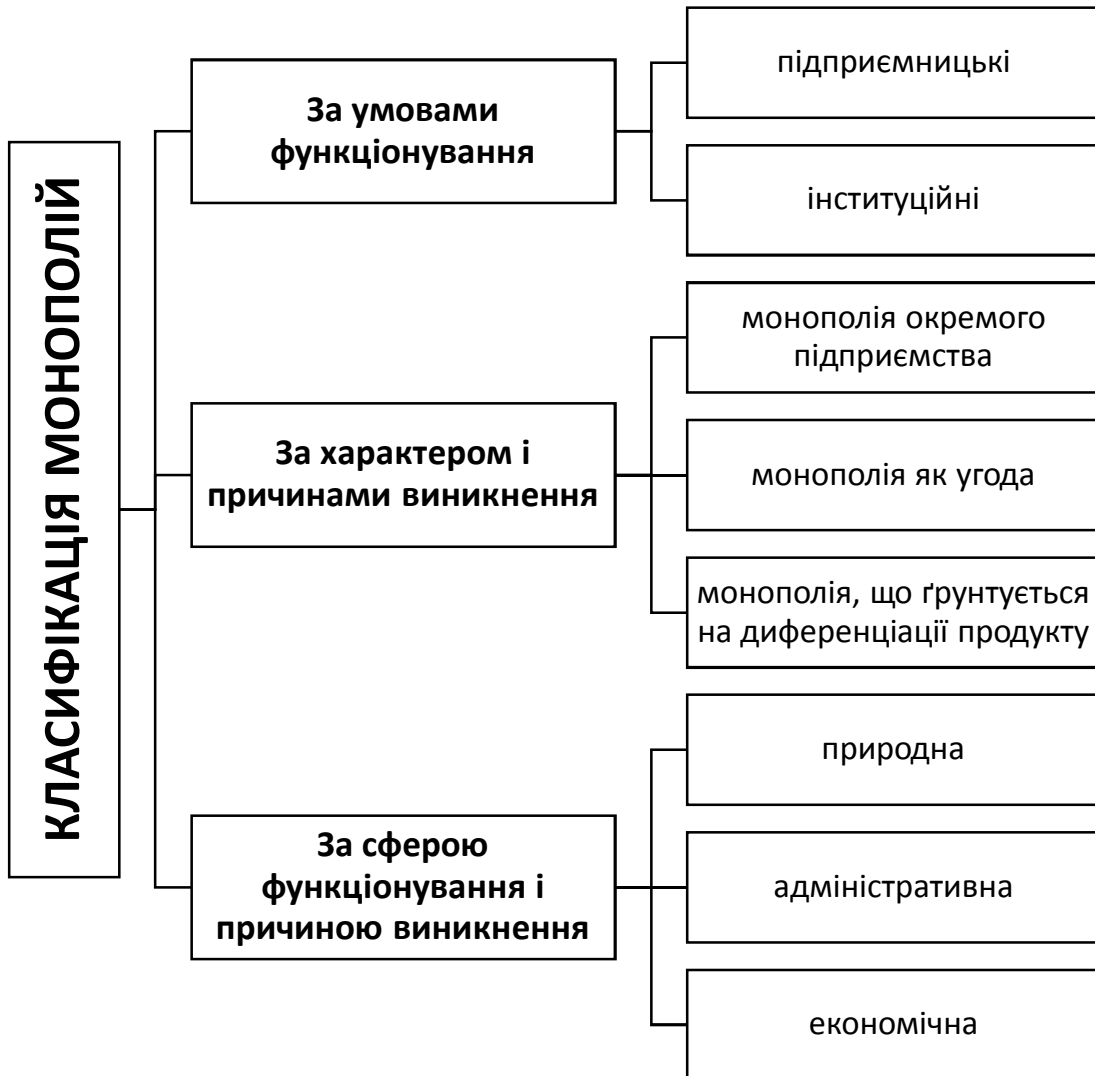

Рис. 1.1 Класифікація монополій

Розглянемо зображені на рис. 1.1 види монополій більш детально.

За умовами функціонування монополізм поділяють на два типи – підприємницький та інституційний.

Підприємницький тип монополізму пов'язаний із розвитком підприємств (фірм) на основі концентрації капіталу і виробництва.

Інституційний тип монополізму пов'язаний з нерівністю умов конкуренції, які надає держава для різних її учасників. Насамперед, мова йде про неоднаковий режим оподаткування, субсидії або привілеї з боку держави,

пільговий доступ до виробничих і фінансових ресурсів тощо. Отже, держава створює неоднакові правила «ринкової гри» для різних учасників. Такий тип монополізму існував ще на ранніх етапах розвитку капіталізму [13, 122].

За характером і причинами виникнення монополії поділяють на три типи:

- монополія окремого підприємства;
- монополія як угода;
- монополія, що ґрунтується на диференціації продукту. Досягти монополій першого типу нелегко. Це абсолютна монополія й існує вона рідко.

Поширеним шляхом створення монопольного становища є угода декількох могутніх фірм. Він дає можливість швидко створити ситуацію, коли продавці (виробники) виступають на ринку «єдиним фронтом», зводять нанівець конкурентну боротьбу, насамперед цінову, а покупець перебуває в безальтернативних умовах.

Монополія, що базується на диференціації продукту, створює ринок монополістичної конкуренції.

За сферою функціонування і причиною виникнення розрізняють природну, адміністративну та економічну монополію.

Природна монополія виникає внаслідок об'єктивних причин. Вона відбиває ситуацію, коли попит на певний товар чи послугу найкраще задовольняється однією або кількома фірмами. В її основі – особливості технологій виробництва й обслуговування споживачів. Тут конкуренція не можлива або не бажана, бо при входженні в галузі інших фірм затрати на виготовлення продукції зростають. Причиною є «економія від масштабу» – чим більше вироблено продукції, тим менша її вартість. Це має місце в таких сферах як електро-, водо-, тепло-, газопостачання, окремих сферах зв'язку і транспорту, послугах зв'язку. Ліквідація чи розукрупнення таких монополій економічно недоцільні [25, 205].

З природними монополіями тісно пов'язані монополії, які базуються на володінні унікальними природними ресурсами.

Діяльність природних монополій, особливо їх цінова політика, регулюється державою [25, 206].

Адміністративна монополія виникає внаслідок дій державних органів. З одного боку, це надання окремим фірмам виключного права на виконання певного роду діяльності.

З іншого-це організаційні структури для державних підприємств, коли вони об'єднуються і підпорядковуються державним органам. Вони діють на ринку як єдиний суб'єкт господарювання і між ними відсутня конкуренція. Економіка колишнього Радянського Союзу належала до найбільш монополізованих структур. Більше того, існувала абсолютна монополія самої держави на організацію й управління економікою, яка базувалась на пануючій державній власності на засоби виробництва. Державний монополізм є найбільш небезпечним і руйнівним для економічних систем.

Економічна монополія. Поява цього виду монополії зумовлена економічними причинами, вона формується на базі закономірностей господарського розвитку. Йдеться про підприємців, які зуміли завоювати монопольне становище на ринку. До нього ведуть два основні шляхи. Перший полягає в успішному розвитку підприємства, постійному зростанні його масштабів шляхом концентрації капіталу. Другий – набагато швидкий – базується на процесах централізації капіталу [25, 208].

При цьому, основними організаційно-правовими формами економічних монополій сьогодні прийнято вважати: картель, синдикат, трест, багатогалузевий концерн конгломерат та консорціум (рис. 1.2)

Розглянемо зображені на рис. 1.2 основні організаційно-правові форми економічних монополій більш детально.

Картель – це об'єднання декількох підприємств однієї сфери виробництва, учасники якого зберігають власність на засоби виробництва і зроблений продукт, виробничу та комерційну самостійність і домовляються про частку кожного в загальному обсязі виробництва, цінах, ринках збуту.

Рис. 1.2 Основні організаційно-правові формами економічних монополій

Синдикат – це об'єднання низки підприємств однієї галузі промисловості, учасники якого зберігають власність на засоби виробництва, але втрачають власність на вироблений продукт, тобто зберігають виробничу, але втрачають комерційну самостійність. У синдикатів збут товару здійснюється загальною збутовою конторою.

Трест – це об'єднання низки підприємств однієї або декількох галузей промисловості, учасники якого втрачають право власності на засоби виробництва і вироблений продукт, виробничу і комерційну самостійність, тобто об'єднують виробництво, збут, фінанси, керування, а на суму вкладеного капіталу власники окремих підприємств одержують акції тресту, що дає їм право брати участь у керівництві та привласнювати відповідну частину прибутку тресту.

Водночас, як зазначає В. О. Джуринський, в наші дні картелі, синдикати, трести втратили своє значення й у чистому вигляді майже не зустрічаються. В сучасних умовах на основі диверсифікації капіталів створюються нові форми монополій: багатогалузовий концерн, конгломерат, консорціум [14, 199].

Багатогалузевий концерн – це об'єднання десятків і навіть сотень підприємств різноманітних галузей промисловості, транспорту, торгівлі, учасники якого втрачають право власності на засоби виробництва і вироблений продукт, а головна фірма здійснює над іншими учасниками об'єднання фінансовий контроль.

Конгломерат – це велетенський промисловий комплекс, в якому під єдиним фінансовим контролем зосереджені компанії, що діють у різних, технологічно не пов'язаних між собою галузях. Як правило, конгломерати належать одній фірмі і випускають на одній або більше стадіях виробництва різноманітні неконкурентні товари або оперують на сегментах ринку, які не перетинаються. Підприємства при цьому мають широку автономію економічної діяльності; управління ними централізоване.

Консорціум створюється на основі тимчасових угод між кількома банками і виробничими корпораціями для проведення спільних великомасштабних фінансових операцій чи здійснення виробничих проектів (розміщення великих займів, будівництва морських каналів, портів, трубопроводів тощо). Після закінчення спільних робіт, консорціум розпадається.

Характерною особливістю сучасного ринку є поєднання, переплетення, взаємопроникнення різноманітних організаційних форм монополій, що свідчить про подальший розвиток, поглиблення процесів монополізації сучасної економіки [14, 199-201].

Таким чином, сучасні монополії прийнято класифікувати за наступними ознаками: за умовами функціонування; за характером і причинами виникнення за сферою функціонування і причиною виникнення.

1.3 Поняття та основні ознаки зловживання монополюним становищем

Відповідно до статті 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» зловживання монополюним (домінуючим) становищем на ринку є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монополюне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку [4].

При цьому, В. Ф. Федорова звертає увагу на те, що основними ознаками зловживання монополюним (домінуючим) становищем на ринку, згідно закону, визнається:

- встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку;

- застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причини;

- обумовлення укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору;

- обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям;

- часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації чи придбання;

- суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин;

- створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання [24, 105-106].

Тобто, відповідно до законодавства України сама по собі наявність у суб'єкта господарювання монопольного становища не є протиправною. Такими є дії чи бездіяльність монополістів, які обмежують конкурентоспроможність інших учасників ринку, ущемляють їхні інтереси чи інтереси споживачів. Найчастіше зловживання монопольним становищем проявляється у вигляді завищення цін та зниження якості товарів та послуг [24, 107].

Особливістю цього виду порушення законодавства про захист економічної конкуренції є здійснення суб'єктом господарювання, який займає монопольне становище на ринку, таких дій, що були б неможливі в умовах ефективної конкуренції на ринку. Це, зокрема, отримання прибутку, зумовленого не ефективністю діяльності або високою продуктивністю, а неправомірним використанням свого домінуючого становища на ринку, або утримання чи посилення такого становища шляхом усунення з ринку конкурентів чи обмеження їхнього доступу на ринок [4].

На останок слід звернути увагу на те, що запобігання, виявлення та припинення зловживань монопольним (домінуючим) становищем є напрямом роботи Антимонопольного комітету України, що за сучасних умов забезпечує найбільший безпосередній соціально-економічний ефект.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ АНТИМОНОПОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

2.1 Загальна характеристика державної політики щодо недопущення монополізму і захисту суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції

Здійснюючи господарську діяльність, і монополісти, і конкуренти прагнуть до одного – забезпечити собі найвигідніші умови виробництва та продажу товарів на тому чи іншому ринку, використовуючи при цьому насамперед позитивні риси конкуренції та монополізму. Однак деякі з учасників економічної конкуренції зловживають своїми можливостями, ігноруючи публічні інтереси та приватні інтереси окремих учасників ринкових відносин. Метою забезпечення збалансованого врахування цих інтересів у сфері економічної конкуренції відповідає державне її регулювання.

Водночас, в ч. 4. Господарського кодексу України (далі – ГК України) зазначається, що у разі суспільної необхідності та з метою усунення негативного впливу на конкуренцію органи державної влади здійснюють стосовно існуючих монопольних утворень заходи антимонопольного регулювання відповідно до вимог законодавства та заходи демонополізації економіки, передбачені відповідними державними програмами, за винятком природних монополій [1].

Також законодавець вказує на те, що органам державної влади та органам місцевого самоврядування забороняється приймати акти або вчиняти дії, спрямовані на економічне посилення існуючих суб'єктів господарювання-монополістів та утворення без достатніх підстав нових монопольних утворень, а також приймати рішення про виключно централізований розподіл товарів.

Державне регулювання конкуренції та монополізму здійснюється на таких засадах (принципах):

1. З метою задоволення потреб населення як кінцевих споживачів, що досягається шляхом захисту прав споживачів як економічно слабшої сторони у відносинах з товаровиробниками.

2. Забезпечення свободи конкуренції, що стимулює розвиток суперництва між товаровиробниками за найвигідніші умови виробництва та продажу товарів з метою розширення їх асортименту, покращення якості тощо.

3. Сприяння підприємству, що забезпечує безперешкодний вибір та втілення заохочуваної законодавством господарської діяльності [1].

Разом з тим, як зазначає О. М. Вінник, держава з метою захисту національних чи інших категорій публічних інтересів може вживати заходи, що певною мірою обмежують свободу конкуренції. Це стосується випадків захисту національного товаровиробника від недобросовісних дій зарубіжних виробників на ринках України (демпінговий або субсидований імпорт).

Державне регулювання економічної конкуренції забезпечується за допомогою системи заходів, що здійснюються уповноваженими органами і спрямовані на попередження недобросовісної конкуренції та монополістичних зловживань, їх усунення та застосування заходів відповідальності до порушників встановлених державою правил у сфері економічної конкуренції. Система цих заходів складається з:

- нормативно-правового регулювання;
- надання в передбачених законом випадках дозволів на економічну концентрацію та/або узгоджені дії (у разі якщо позитивний ефект від цього є більшим, ніж негативні наслідки), погодження установчих документів та угод, що опосередковують ці процеси;
- контролю за станом ринку й дотриманням її учасниками встановлених державою правил щодо забезпечення економічної конкуренції з метою попередження порушень, відновлення стану ринку в разі порушення зазначених правил і вжиття відповідних заходів;
- застосування до порушників передбачених законом санкцій [8, 355-356].

Нормативне регулювання здійснюються насамперед Верховною Радою України шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів: (Господарського кодексу України [1], Закону України «Про захист економічної конкуренції» [4], Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [5], Закону України «Про Антимонопольний комітет» [2], Закону України «Про природні монополії» [3], а також іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цих законів, у тому числі указами Президента та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (норми таких договорів мають пріоритет перед нормами національного законодавства, якщо останнє встановлює інші, ніж міжнародні договори, правила).

Спеціальним відомством, на яке покладається здійснення державної політики у сфері економічної конкуренції, є Антимонопольний комітет [2], що виконує складні функції, в тому числі регулятивну, яка полягає у прийнятті та підставі названих законів і в межах наданих повноважень відомчих нормативно-правових актів з певних питань у сфері конкуренції, контрольну, спрямовану на забезпечення та здійснення контролю за станом товарних ринків і дотриманням її учасниками встановлених державою в цій сфері правил, розслідувально-юрисдикційну, що проявляється через процедуру виявлення порушень, встановлення їх складу, особи порушника та застосування до нього тих форм господарсько-правової відповідальності, що віднесення до компетенції антимонопольних органів.

2.2 Роль Антимонопольного комітету України щодо забезпечення економічної конкуренції

Важлива роль у здійсненні конкурентної політики належить Антимонопольному комітету України (далі – АМКУ) – органу зі спеціальним статусом, метою діяльності якого є захист конкуренції в підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель [2].

При цьому, як зазначає К. С. Кантур, для аналізу ролі Антимонопольного комітету України в розвитку конкуренції потрібно визначити сутність антимонопольної політики та конкурентної політики. Необхідно зазначити, що поняття антимонопольної політики та конкурентної політики не є синонімами. І хоча багато завдань антимонопольної політики пов'язані із завданнями конкурентної політики, проте конкурентна політика – поняття ширше [16, 2].

Антимонопольну політику можна визначити як сукупність дій, спрямованих на захист конкуренції, через установлення та підтримання правил, які запобігають виникненню обставин та забороняють дії, що можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції.

Конкурентна політика, разом із завданням захисту конкуренції, ставить за мету її розвиток і включає заходи, направлені на формування нових ринків. Виходячи з цієї логіки, серед інструментів конкурентної політики виділяють два основних блоки, а саме захисні та активні заходи.

Захисні заходи передбачають, що на ринку вже існує конкуренція і зорієнтовані на підтримання вже існуючого рівня конкуренції. До таких заходів відносять контроль над угодами з економічної концентрації, запобігання та унеможливлення зловживань домінуючим становищем, змов та узгоджених дій, монополістичної діяльності за участі органів влади і органів місцевого самоуправління, а також боротьба із недобросовісною конкуренцією.

Активні заходи спрямовані на створення конкуренції у сферах, де її раніше не було, або стримувалось факторами регуляторного характеру. До таких заходів відносять:

- розвиток конкуренції у галузях, де характерні природні монополії,
- встановлення і забезпечення підтримання правил конкуренції на ринках, де покупцями чи продавцями виступає держава,
- зниження адміністративних бар'єрів і реформування системи регулювання,
- створення нових ринків, шляхом передачі господарських функцій від держави на користь приватних компаній і т.п. [16, 3-4].

Таким чином, роль АМКУ в захисті економічної конкуренції полягає в одночасному виконанні захисних і активних заходів.

При цьому, стаття 3 Закон України «Про Антимонопольний комітет України» виділяє наступні основні завданнями АМКУ із забезпечення реалізації конкурентної політики:

- здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;
- контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій;
- сприяння розвитку добросовісної конкуренції;
- методичне забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції;
- здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері державних закупівель [2].

Про ефективність цих заходів може свідчити спроможність Антимонопольного комітету впливати на законодавче поле України в частині, яка стосується економічної конкуренції. Наприклад, закритість тендерної інформації сприяє обмеженню конкуренції та здійсненню державних закупівель

за завищеними цінами. Робота АМКУ саме в цьому напрямку мала би бути важливою прерогативою діяльності щодо боротьби із монополіями.

Здійснені в 2014 р. законодавчі зміни щодо здійснення державних закупівель в Україні стали першим кроком у напрямку розкриття інформації щодо учасників, пропозицій, переможців та умов зафіксованих контрактів по державних закупівлях. Це дає змогу учасникам аналізувати умови здійснення державних закупівель та мати більшу впевненість, що закупівлі здійснюються чесно та прозоро. Ініціатива з відкриття доступу до публічної інформації повинна була би бути прерогативою діяльності АМКУ, завданням якого є сприяння та поширення конкуренції.

Окрім цього, М. О. Малюк на основі проведеного авторського статистичного аналізу діяльності АМКУ в останні роки виділяє наступні недоліки його діяльності:

- неможливість однаково детально перевіряти усі заяви про порушення;
- незрозумілість багатьох аспектів діяльності органу;
- недостатня відкритість результатів діяльності органу;
- необ'єктивність боротьби із причинами та негативними наслідками монополізованості ринків України;
- недостатнє фінансове та кадрове забезпечення (що особливо характерно для 2014-2015 рр.) [19, 52].

Наведений список не є вичерпним. Недостатня оперативність діяльності (строк розгляду заяви згідно з Правилами розгляду заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції – 30 днів, може бути продовжений на 60 днів), нечіткі критерії оцінки порушень та встановлення штрафів, наявність у АМКУ повноважень, притаманних органам правосуддя та інші негативні явища, характерні для діяльності згаданого державного органу, є проблемами його діяльності, що потребують усунення.

2.3 Особливості правового статусу природних монополій

В ч. 1. ст. 1 Закону України «Про природні монополії» зазначається, що «природна монополія – стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги) [3].

При цьому, суб'єктом природної монополії виступає суб'єкт господарювання (юридична особа) будь-якої форми власності, який виробляє (реалізує) товари на ринку, що перебуває у стані природної монополії [3].

Аналізуючи законодавство України про природні монополії, М. С. Лайкова зазначає, що воно складається з Закону України, Повітряного кодексу України, Кодексу торговельного мореплавства України, законів України «Про захист економічної конкуренції», «Про транспорт», «Про трубопровідний транспорт»), «Про залізничний транспорт», «Про електроенергетику», «Про засади функціонування ринку електричної енергії України», «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг», «Про засади функціонування ринку природного газу», «Про питну воду та питне водопостачання», «Про тепlopостачання», та інших нормативно-правових актів України, що регулюють особливості здійснення підприємницької діяльності у сферах природних монополій [17, 169].

Державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій здійснюється національними комісіями регулювання природних монополій, які утворюються і функціонують відповідно до Закону України «Про природні монополії» [3].

У випадках, встановлених законом, державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій може здійснюватися органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Якщо діяльність суб'єктів природних монополій, яка підлягає регулюванню згідно з Законом України «Про природні монополії», спрямована на задоволення потреб окремого регіону, то функції державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, визначені цим Законом, можуть бути делеговані в установленому порядку Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям з наданням їм повноважень, передбачених законодавством [3].

При цьому, В. А. Федорова звертає увагу на те, що рішення щодо застосування стимулюючого регулювання у відповідній сфері приймається органом, який здійснює державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, суб'єктів господарювання на суміжних ринках у сфері комбінованого виробництва електричної та теплової енергії, за погодженням з центральним органом виконавчої влади з питань формування політики у відповідній галузі та центральним органом виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної цінової політики [24, 107].

Державний контроль за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції у сферах природних монополій здійснюється Антимонопольним комітетом України відповідно до його компетенції.

Органи, які регулюють діяльність суб'єктів природних монополій, сприяють здійсненню об'єднаннями споживачів громадського контролю за діяльністю суб'єктів природних монополій.

При цьому, як зазначає М. С. Лайкова, законодавець чітко визначає Сфери діяльності суб'єктів природних монополій:

- транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами;
- транспортування природного і нафтового газу трубопроводами;
- розподіл природного і нафтового газу трубопроводами;

- зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами здійснення підприємницької діяльності із зберігання природного газу (ліцензійними умовами);

- транспортування інших речовин трубопровідним транспортом;

- передачі електричної енергії магістральними та міждержавними електричними мережами;

- розподілу електричної енергії (передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами);

- користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування;

- управління повітряним рухом;

- централізованого водопостачання та водовідведення;

- транспортування теплової енергії;

- спеціалізовані послуги у річкових, морських портах, морських рибних портах та аеропортах відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України;

- захоронення побутових відходів [17, 169-170].

Зведений перелік суб'єктів природних монополій ведеться Антимонопольним комітетом України на підставі реєстрів суб'єктів природних монополій у сфері житлово-комунального господарства, що формуються національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, а в інших сферах, в яких діють суб'єкти природних монополій, – національними комісіями регулювання природних монополій у відповідній сфері або органами виконавчої влади, що здійснюють функції такого регулювання до створення зазначених комісій.

Предметом державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій згідно Закону України «Про природні монополії» є:

- ціни (тарифи) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій;

- доступ споживачів до товарів, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій;
- інші умови здійснення підприємницької діяльності у випадках, передбачених законодавством [3].

При цьому, державне регулювання природних монополій здійснюється на основі застосування наступних принципів (рис. 2.1).

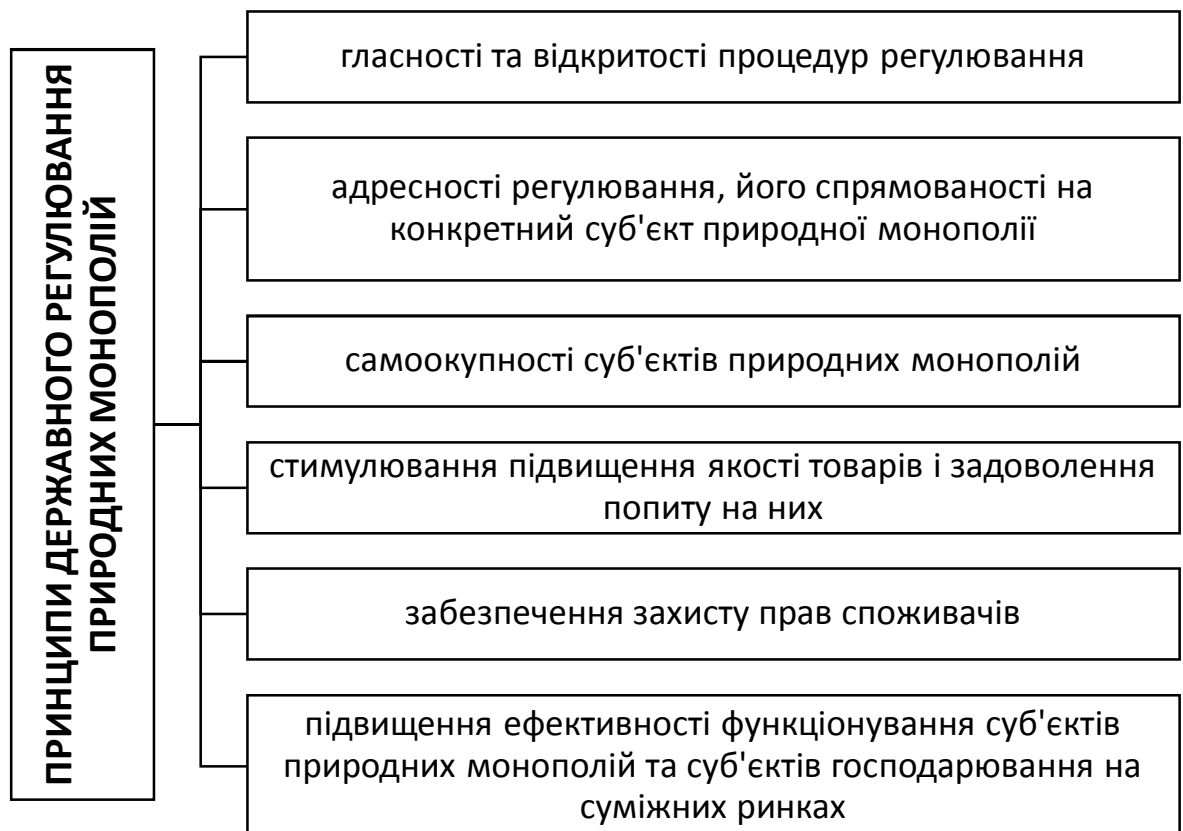

Рис. 2.1 Принципи державного регулювання природних монополій

При цьому, в ч. 1 ст. 10 Закону України «Про природні монополії» зазначається, що суб'єкти природних монополій зобов'язані:

- дотримуватися встановленого порядку ціноутворення, стандартів і показників безпеки та якості товару, а також інших умов та правил здійснення підприємницької діяльності, визначених у ліцензіях на здійснення підприємницької діяльності у сферах природних монополій та на суміжних ринках;
- вести окремий бухгалтерський облік за кожним видом діяльності, що підлягає ліцензуванню;

- забезпечувати на недискримінаційних умовах реалізацію вироблених ними товарів споживачам, а також не чинити перешкод для реалізації угод між виробниками, що здійснюють діяльність на суміжних ринках, та споживачами;

- надавати органам, які регулюють їх діяльність, документи та інформацію, необхідні для виконання цими органами своїх повноважень, в обсягах та у строки, встановлені відповідними органами;

- забезпечувати посадовим особам органів, які регулюють їх діяльність, доступ до документів та інформації, необхідних для здійснення цими органами своїх повноважень, а також до об'єктів, устаткування та земельних ділянок, що є у їх власності або у користуванні;

- надавати на вимогу органів місцевого самоврядування інформацію про наявні потужності із забезпечення об'єктів будівництва та інженерні мережі (споруди);

- забезпечувати надання технічних умов щодо інженерного забезпечення об'єкта будівництва у порядку та строки, встановлені законодавством;

- оприлюднювати і надавати інформацію за запитом відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [3].

На останок слід відмітити, що суб'єкти природних монополій не можуть вчиняти дії, які призводять або можуть призвести до неможливості виробництва (реалізації) товарів, щодо яких здійснюється законодавче регулювання, або до заміни їх іншими товарами, не однаковими за споживчими характеристиками.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ І ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ

Пошук шляхів вдосконалення вітчизняного законодавства щодо забезпечення економічної конкуренції зумовлений необхідністю адаптації вітчизняного конкурентного права до високих стандартів країн ЄС, що особливо актуально в контексті євроінтеграційних прагнень України.

На думку Я. В. Бережного, до першочергових реформ у сфері захисту конкуренції належить (див. рис. 3.1):

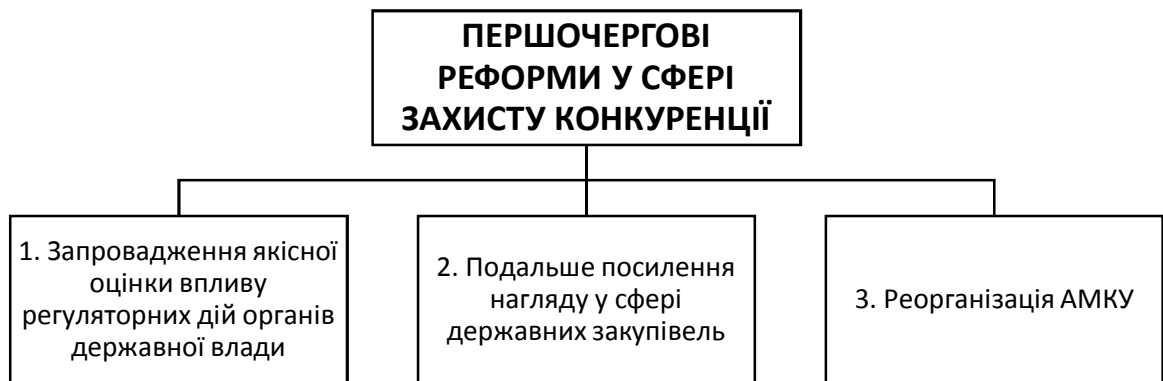

Рис. 3.1 Першочергові реформи у сфері захисту конкуренції

Розглянемо зображені на рис. 3.1 першочергові реформи у сфері захисту конкуренції більш детально.

1. Запровадження якісної оцінки впливу регуляторних дій органів державної влади. Необхідно доручити Міністерству економічного розвитку і торгівлі України через Державну регуляторну службу України розробити спільно зі спеціалізованими науковими і державними установами і органами державної влади (Державна служба статистики України, інститути НАН України та інші) єдину автономну автоматизовану методику якісної оцінки впливу регуляторної та економічної політики за видами економічної діяльності на підприємницьке і інвестиційне середовище в Україні.

Наявність якісної оцінки економічних наслідків регуляторних дій дозволить належно оцінювати міру реалізації політик органами державної

влади та встановлювати порядок реформ, який відповідатиме інтересам підприємницького середовища і потенційних інвесторів, надасть державній політиці в економічній сфері прогнозованості та вивіреності, стимулюватиме появу нових каналів виходу на ринки і розширить існуючі.

2. Подальше посилення нагляду у сфері державних закупівель за поза конкурентними процедурами. На основі вивчення негативного досвіду використання процедур закупівлі у одного учасника (сьогодні – переговорна процедура) у 2010-2013 рр., Мінекономрозвитку спільно з АМКУ слід розробити процедури запобігання порушенню норм законодавства України у сфері захисту конкуренції.

Здійснені в 2014 р. законодавчі зміни щодо здійснення державних закупівель в Україні стали першим кроком у напрямку розкриття інформації щодо учасників, пропозицій, переможців та умов зафіксованих контрактів по державних закупівлях. Це дає змогу учасникам аналізувати умови здійснення державних закупівель та мати більшу впевненість, що закупівлі здійснюються чесно та прозоро. Ініціатива з відкриття доступу до публічної інформації повинна була би бути прерогативою діяльності АМКУ, завданням якого є сприяння та поширення конкуренції.

3. Реорганізація АМКУ. У порядку підконтрольності АМКУ Президенту України (ст. 2 Закону України «Про Антимонопольний комітет України»), Адміністрації Президента України необхідно розробити законодавчу ініціативу Президента України щодо оптимізації роботи АМКУ через формування його структури (поділ у веденні розслідувань працівниками комітету) за станами ринків та формами суб'єктів господарювання на ринку, а також запровадження електронного документообігу та обліку кореспонденції, справ і вибіркового досліджень. Встановити порядок дистанційного залучення окремих провідних експертів і експертних (наукових) установ до аналізу ринків та ринкових ситуацій щодо питань того чи іншого розслідування із захисту конкуренції [6].

Такі дії матимуть низку позитивних наслідків. По-перше, значно розшириться сфера нагляду за ринками, що вважаються конкурентними в

Україні. По-друге, зросте якість розслідувань (через спеціалізацію працівників на поведінці певних суб'єктів ринку) та знизиться пряме навантаження на одного державного уповноваженого при веденні відповідних справ. І, по-третє, діяльність АМКУ набуде прозорості та безособовості у веденні справ, що знизить корупційні ризики у процесі розслідувань.

При цьому, інший видатний фахівець в цій галузі, М. О. Малюк поділяє позицію Я. В. Бережного щодо необхідності вдосконалення діяльності АМКУ. На думку М. О. Малюка першочерговими заходами в цьому напрямі мають стати (див. рис. 3.2):

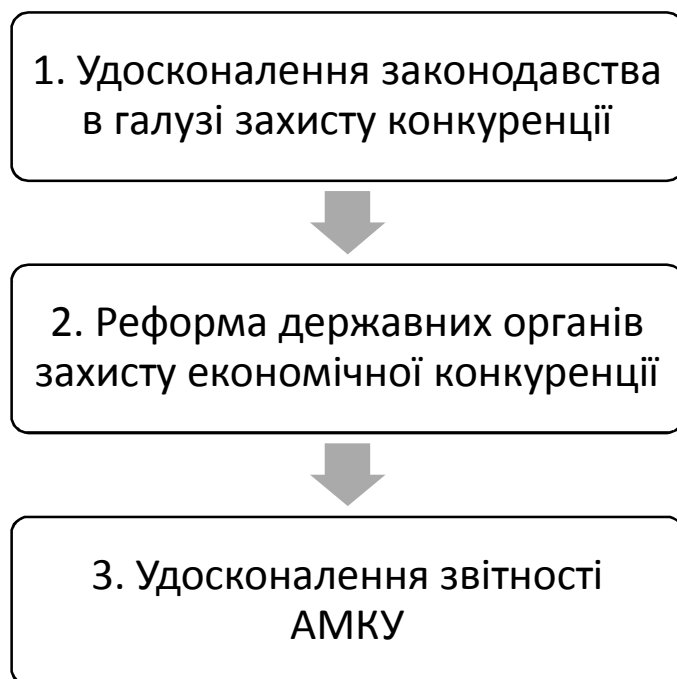

Рис. 3.2 Першочергові напрями вдосконалення діяльності АМКУ

Розглянемо зображені на рис. 3.2 першочергові напрями вдосконалення діяльності АМКУ більш детально.

1. Удосконалення законодавства в галузі захисту конкуренції. На думку вченого в цій сфері насамперед потрібно здійснити уточнення та узгодження значної частини поняттєвого апарату в сфері законодавства про захист конкуренції, адже багато понять мають оціночний характер.

Також, як зазначає дослідник, уточнень потребують критерії та підстави реагування органів захисту конкуренції. Так, незрозумілими є критерії накладення штрафів. За однакові порушення АМКУ може накласти від 10 тис. грн. до 10% річного обороту. Крім того, критерії оцінки наявності чи

відсутності факту порушення і його масштабу також залишаються незрозумілими. Так, у аналогічних випадках зловживання монопольним становищем АМКУ може винести протилежні рішення, що свідчить про непослідовність в діяльності вказаного органу.

2. Реформа державних органів захисту економічної конкуренції. Світовий досвід показує, що більшість розвинених держав здійснюють регулювання діяльності монополій (в тому числі й природних) через розгалужену систему органів із захисту конкуренції. Так, в США для цього існують Комісія з торгівлі між штатами (регулювання залізниць, автомобільних перевезень, річкових шляхів, морського транспорту), Федеральна комісія з управління енергетикою, Федеральна комісія зі зв'язку. Схожа система органів захисту конкуренції у Великобританії.

В аспекті системи державних органів, що здійснюють конкурентну політику, Німеччина відрізняється від попередніх двох країн. Так, до системи антимонопольних органів входять не лише спеціалізовані органи виконавчої влади (Федеральне картельне відомство, Земельні картельні відомства, Комісія з питань монополії тощо), а й судової гілки – Сенат з питань конкуренції.

Використовуючи приклад іноземних країн, в контексті реформи захисту економічної конкуренції та боротьби із зловживаннями монопольним становищем в Україні пропонується розділення системи державних органів захисту конкуренції на дві гілки – виконавчу та судову. Органом виконавчої влади в даній сфері доцільно зробити аналог теперішнього АКУ, але без повноважень, характерних для органу правосуддя. Державними органами судової гілки влади у даній сфері варто зробити новостворену гілку судів із захисту економічної конкуренції, до системи яких входитимуть відповідні спеціалізовані суди обласного рівня (як суди першої інстанції) та Вищий спеціалізований суд з розгляду справ захисту економічної конкуренції та боротьби із зловживаннями монопольним становищем (як апеляційна інстанція). Така система органів державної влади в сфері захисту економічної конкуренції має наступні переваги.

Перетворення АМКУ з універсального органу боротьби з монополіями на орган профілактики та попередження монополістичних і конкурентних правопорушень зменшить навантаження на відповідний орган та дозволить вирішити проблему неможливості однаково ретельної перевірки усіх заяв про правопорушення в цій сфері. Як наслідок, ефективність захисту конкуренції в Україні виросте.

В той же час, спеціалізовані суди у справах захисту економічної конкуренції та боротьби із зловживаннями монопольним становищем будуть зосереджені виключно на здійсненні правосуддя в цій сфері і, тісно співпрацюючи із відповідним органом виконавчої влади, зможуть більш об'єктивно вирішувати спори в сфері захисту конкуренції. Запровадження нової гілки судів у цій сфері також дозволить усунути непослідовність законодавця щодо наявності в АМКУ функцій, притаманних органу правосуддя, про що вже зазначалося раніше.

3. Удосконалення звітності органів захисту конкуренції та відкритості їх діяльності. Проблема недостатньої відкритості діяльності АМКУ є значною і потребує вирішення. На практиці вона виявляється в тому, що населення має змогу дізнатись про результати діяльності АМКУ не раніше березня наступного року. Наприклад, Звіт за 2015 р. був опублікований лише 17.03.2016 р.

Як висновок, по даному пункту варто зазначити, що недоліки звітності АМКУ не мають прямого впливу на ефективність його діяльності. В той же час недостатня публічність діяльності цього органу обмежує громадський контроль та сприяє його корумпованості. Для виправлення цієї проблеми пропонується створити Єдиний державний реєстр проваджень щодо захисту економічної конкуренції (ЄДРПЗЕК) – аналог Єдиного державного реєстру досудових розслідувань, але у сфері антимонопольного права. До цього реєстру пропонується вносити відомості про отримані АКУ заяви щодо захисту конкуренції та виконані органом дії по кожній «справі» включно з результатами. Постійне підтримання звітності та публічності діяльності АКУ зробить його діяльність більш відкритою для суспільства, вирішить низку вже

згаданих недоліків і стане запорукою підвищення громадського та державного контролю за діяльністю органу захисту економічної конкуренції [19, 48-50].

Реалізація наведених реформ і удосконалень антимонопольного законодавства в Україні, на наш погляд, має створити умови для розвитку внутрішнього ринку, зростання добробуту громадян, розвитку самоорганізації підприємницького середовища, а також формування важелів економічного регулювання для структурних зрушень в економіці країни.

ВИСНОВОК

В процесі виконання цього дослідження ми дійшли до наступних висновків стосовно особливостей вітчизняного законодавства щодо регулювання монополізму і захисту ринкової конкуренції:

Суб'єкт господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо: на цьому ринку в нього немає жодного конкурента; не зазнає значної конкуренції внаслідок обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, наявності бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, наявності пільг чи інших обставин.

Сучасні монополії прийнято класифікувати за наступними ознаками: за умовами функціонування (підприємницькі та інституційні); за характером і причинами виникнення (монополія окремого підприємства, монополія як угода, монополія, що ґрунтується на диференціації продукту); за сферою функціонування і причиною виникнення (природна, адміністративна, економічна).

Зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку.

Основними ознаками зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку, зокрема, визнається:

- встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку;

- застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причини;

- обумовлення укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору;

- обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям;

- часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації чи придбання;

- суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин;

- створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання.

Саме у зловживанні монопольним становищем окремими суб'єктами господарювання і криється основна небезпека монополізації ринку. З метою недопущення подібних зловживань і захисту конкуренції в Україні створено АМКУ.

АМКУ – органу зі спеціальним статусом, метою діяльності якого є захист конкуренції в підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель.

Основними завданнями АМКУ із забезпечення реалізації конкурентної політики є:

- здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;

- контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної

конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій;

- сприяння розвитку добросовісної конкуренції;
- методичне забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції;
- здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері державних закупівель.

При цьому фахівці виділяють наступні недоліки в діяльності АМКУ: неможливість однаково детально перевіряти усі заяви про порушення; незрозумілість багатьох аспектів діяльності органу; недостатня відкритість результатів діяльності органу; необ'єктивність боротьби із причинами та негативними наслідками монополізованості ринків України; недостатнє фінансове та кадрове забезпечення (що особливо характерно для 2014-2015 рр.).

З огляду на виявлені недоліки, першочерговими заходами щодо вдосконалення діяльності АМКУ мають стати: удосконалення законодавства в галузі захисту конкуренції; реформа державних органів захисту економічної конкуренції; удосконалення звітності АМКУ.

Пошук шляхів вдосконалення вітчизняного законодавства щодо забезпечення економічної конкуренції зумовлений необхідністю адаптації вітчизняного конкурентного права до високих стандартів країн ЄС, що особливо актуально в контексті євроінтеграційних прагнень України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 року, із наступними змінами та доповненнями / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 із наступними змінами та доповненнями / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3659-12/stru#Stru>
3. Закон України «Про природні монополії» від 20.04.2000 із наступними змінами та доповненнями / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1682-14>
4. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 із наступними змінами та доповненнями / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2210-14/stru/para034#o34>
5. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 із наступними змінами та доповненнями / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80/stru#Stru>
6. Бережний Я. В. Щодо напрямів удосконалення конкурентної політики в Україні / Я. В. Бережний. – Національний інститут стратегічних досліджень // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1640/>
7. Васильців Т. Г. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні // Т. Г. Васильців / Стратегічні пріоритети, №1(10), 2009 р. – С. 145-150.
8. Вінник О. М. Господарське право : [навч. посіб.] / О. М. Вінник. – К. : Правова єдність, 2012. – 766 с.

9. Глушко А. Д. Регуляторні важелі й інструменти на ринках досконалої та недосконалої конкуренції / А. Д. Глушко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/En_em/2010_7_4/9.pdf

10. Господарське право України: [Підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [Кол. авт.: М. К. Галянтич, С. М. Грудницька, О. М. Міхатуліна та ін.] / [за заг. ред. М. К. Галянтич]. – К.: МАУП, 2005. – 424 с.

11. Грудницький В. М. Поняття «монопольного (домінуючого) становища» суб'єкта господарювання на ринку / В. М. Грудницький // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – №1. – С. 271-275.

12. Грудницький В. М. Удосконалення законодавства щодо поняття та видів зловживання монопольним (домінуючим становищем) / В. М. Грудницький // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 107–112.

13. Данилишин Б. М. Державна підтримка та податкове регулювання підприємницької діяльності в Україні : [монографія] / Б. М. Данилишин, О. М. Кондрашов. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 296 с.

14. Джуринський В. О. Правове становище господарських об'єднань в Україні / В.О. Джуринський. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 224 с.

15. Іванова О. Б. Формування та регулювання цін: підприємств – природних монополій.: автореферат дисертації / О. Б. Іванова. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2012. – 24 с.

16. Кантур К. С. Роль антимонопольного комітету України в розвитку конкуренції / К. С. Кантур // Теорія та практика державного управління. – 2013. – №45. – С. 1-9.

17. Лайкова М. С. Антимонопольна політика України: її зміст та особливості реалізації / М. С. Лайкова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2014. – №10. – С. 168-171.

18. Мазій Н. Принципи та механізми державного регулювання розвитку підприємництва в Україні / Н. Мазій // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lvivacademy.com/visnik8/fail/Mazij.pdf>

19. Малюк М. О. Актуальні проблеми діяльності антимонопольного комітету України / М. О. Малюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Право / голов. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 33. Т. 2. – С. 47–53.

20. Петруня Ю. Є. Формування конкурентного середовища й особливості антимонопольного регулювання у сфері роздрібної торгівлі продовольчими товарами / Ю. Є. Петруня Вісник // АМСУ. Серія: «Державне управління». – 2014. – №1. – С. 46-50.

21. Петруня Ю. Є. Риси конкурентного середовища та антимонопольне регулювання у сфері роздрібної торгівлі продовольчими товарами / Ю. Є. Петруня // Економічний нобелівський вісник. 2014. – № 1. – С. 361-366.

22. Ревуцька О. Аналіз сучасного стану антимонопольної політики в Україні / О. Ревуцька // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Znpdetut_eiu_2013_26_45.pdf](#)

23. Семенюк Ю. Правове регулювання обмеження монополізму / Ю. Семенюк // Юридичний журнал. – 2011. – №11 (17). – С. 40-44.

24. Федорова В. А. Економічні особливості та проблеми врегулювання діяльності монополій в Україні / В. А. Федорова // Економічний простір. – 2014. – № 83. – С. 104-112

25. Щербина В. С. Господарське право: [підручник] / В. С. Щербина. – 4-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 640 с.

26. Ярошенко А. С. Досвід антимонопольного регулювання на ринку банківських послуг України / А. С. Ярошенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_113/70.pdf